

Mevlevîhâne, Kasımpaşa deresinin oluşturduğu vadinin Beyoğlu'na doğru yükselen sırtında 1950'lere kadar daha çok bağlar, çiçek bahçeleri ve bostanlarla kaplı bulunan kesiminde yer almaktadır. Arsanın kuzeybatı kesiminde, Kasımpaşa Mevlevîhâne sokağına açılan cümle kapısının pilastrlarla kuşatılmış ve üçgen bir alınlıkla taçlandırılmış olan dikdörtgen açıklığı üzerinde Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'nin ta'lik hattıyla yazılmış 1250 (1834-35) tarihli manzum kitâbe, alınlığın içinde de II. Mahmud'un beyzî çerçevesi tuğrası yer alır. Mevlevîhânenin semâhâne, selâmlık, dedegân hücrelerinin bir kısmı, harem, hünkâr dairesi, matbah-ı şerif, somathâne kısımlarını barındıran, kâgîr duvarlı kısmı bir bodrum üzerine oturan iki katlı ahşap bina dış görünüşü itibarıyla empire üslûbunda bir konağı andırır. İstanbul'da geç döneme ait ahşap tarikat yapılarının en büyüklelerinden olan bina iki kanat halinde düzenlenmiştir. Zemin katın ve birinci katın duvarları ahşap karkaslı olup içeriden bağdâdî siva, dışarıdan ahşap kaplamayla donatılmış, bütün kapı ve pencere açıklıkları dikdörtgen olarak tasarlanmıştır. Doğu yönünde yer alan, ileriye doğru çıkan ve büyük bir üçgen alınlıkla dikkati çeken kanadın bodrumunda dedegân hücreleriyle helâlâr ve abdest muslukları, üst katlarda ortada semâhâne, bunun batısında hünkâr dairesi, doğusunda selâmlığın küçük bir bölümü yer alır. Geriye çekilmiş olan kanadın bodrumu ardiye olarak değerlendirilmiş, zemin katla birinci kata harem ve selâmlık bölümlerine ait mekânlarla matbah-ı şerif yerleştirilmiştir.

Doğudaki kanadın kuzey cephesinde iki yandan merdivenlerin kuşattığı, kırma çatıyla örtülü bir sahanlığın arkasında yer alan semâhâne girişinin üzerinde, ta'lik hattı Melek Paşa hafidi Ali Haydar Bey'e ait 1250 (1834-35) tarihli ihya kitâbesi yangında harap olduktan sonra Divan Edebiyatı Müzesi'nin (Galata Mevlevîhânesi) avlusuna taşınmıştır. Kareye yakın dikdörtgen bir alanı kaplayan semâhânenin ortasında, köşeleri 45° pahlı 10 × 10

m. boyutlarındaki kesim Mevlevî mukabelesi için ayrılmıştır. Semâ alanını çepeçevre kuşatan iki katlı mahfillerin sınırında kare kesitli ve dor başlıklı ahşap dikmeler sıralanmakta, bunların arasında torna işi ahşap korkuluklar uzanmaktadır. Zemin kattaki mahfillerin doğu kanadına fevkanî mahfile çıkan bir merdiven, batı kanadına bodrum katına inen diğer bir merdiven yerleştirilmiştir. Fevkanî mahfilin kuzey kanadında, mihrabın karşısına gelen ve kavisli bir çıkmayla genişletilmiş olan kesim mutrip maksûresi, batı kanadının ortasında, yanlardan duvarlarla kuşatılan ve aynı türde bir çıkmaya sahip olan kesim ise hünkâr mahfilidir. Doğu ve batı duvarları sağır olan semâhâne kuzey ve güney duvarlarda sıralanan pencerelerle aydınlanır. Batı duvarındaki kapı hünkâr dairesinin zemin katına, doğu duvarındaki iki kapıdan biri şerbethâneye açılır.

Semâhânenin tekne tavanında empire üslûbuyla barokun karışımını yansıtan bezemeler görülür. Tavanın ahşap kaplaması üzerine yağlı boya nakışlarla süslü branda gerilmiş, tavanın ortasına da yapının en ilginç süsleme ögesi olan bir göbek yerleştirilmiştir. Birtakım simgeleri ihtiva eden ve II. Mahmud döneminin sosyokültürel ortamını yansıtan bu süsleme grubunun merkezindeki ahşap oyunun çevresinde Mevlevî mûsikisinde kullanılan bazı aletler (dokuz adet farklı türde ney, bir çift kudüm, iki çift halîle, bir def, bir rebab, bir ud), bir âyin cöngü veya nota defteriyle bir sikke görülür. Bunlardan sonra sekiz adet sancak semâ yönünde yani soldan sağa döner şekilde sıralanmaktadır. Sancak direkleri atlamalı olarak hilâller ve mızrak uçlarıyla son bulmakta, merkezden dağılan ışınlar şeklinde yerleştirilmiş olan neylerin sancaklarla iç içe bulunduğu dikkati çekmektedir. İki sıra halinde düzenlenmiş, püsküllü ve kordonlu perde kıvrımları kompozisyonun çerçevesini oluşturur. II. Mahmud ile yoğunluk kazanan Batılılaşma hareketi kapsamında Avrupa'daki örneklerin taklidi sonucunda ortaya çıkan Osmanlı armalarıyla bu Mevlevî armasının aynı zihniye-

tin ürünü olduğu söylenebilir. Ayrıca bu armada, Osmanlılığın alâmeti olan sancakların Mevlevîliği temsil eden mûsikî aletleriyle kaynaşması ve semâ edersine sıralanması da kökleri Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna uzanan devlet-tarikat dayanışmasını dönemin zevkine uygun bir biçimde ifade etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

- Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmî*, II, 10-12; *Âsitâne Tekkeleri*, s. 6; *Mecmûa-i Cevâmî*, II, 24-25, nr. 51; Bandırmalizâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1308, s. 8; Mehmed Râif, *Mir'ât-ı İstanbul*, İstanbul 1314, s. 532-536; 1329 *Senesi İstanbul Beldesi İhsâiyyât Mecmuası*, İstanbul 1330, s. 19; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, V, 269; Derviş Şükrü, *İstanbul Hânkâhları Meşâ-yihî* (haz. T. Kut - İ. Pala), Harvard 1995, s. 41-42; Sadi Abaç, *Kasımpaşa'nın Tarihçesi*, İstanbul 1935, s. 15; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, (İstanbul 1953) İstanbul 1983, s. 339; Erdem Yücel, "İstanbul Mevlevîhaneleri", *Hayat Tarih Mecmuası*, V/11, İstanbul 1965, s. 28-33; a.mlf., "Kasımpaşa Mevlevîhanesi", *Türk Edebiyatı*, III/29, İstanbul 1974, s. 39-43; a.mlf., "Kasımpaşa Mevlevîhanesi", *TDA*, I/3 (1979), s. 76-88; a.mlf., "Kasımpaşa Mevlevîhanesi", *TOK Belleteni*, LXVII/346 (1981), s. 38-42; Muzaffer Erdoğan, "Mevlevî Kuruluşları Arasında İstanbul Mevlevîhaneleri", *GDAD*, sy. 4-5 (1976), s. 15-46; Mithat Sertoğlu, "Kasımpaşa", *Hayat Tarih Mecmuası*, XIII/1 (1977), s. 48-53; Atilla Çetin, "İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkâhlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika", *VD*, XIII (1981), s. 589; Hatice Aynur, "Saliha Sultan'ın Dügün Töreni ve Şenlikleri", *TT*, XI/61 (1989), s. 36, nr. 108; M. Baha Tanman, "İstanbul Mevlevîhaneleri", *OA*, XIV (1994), s. 177-183; a.mlf., "Kasımpaşa Mevlevîhanesi", *DBİst.A*, IV, 482-485; Ekrem Işın, "Mevlevîlik", a.e., V, 425-428; "Abdi Dede", *İst.A*, I, 25.

M. BAHANANMAN

KASIR

(قصر)

Hükümdarların
kullanımına ayrılmış saray,
saraya bağlı veya müstakil yapı.

Türk İslâm mimarisinde yönetici tabakanın azametini yansıtan kasırlar sanat ve mimarlık tarihi içerisinde önemli yer tutar. Kasır denilen yapılar bazan köşk olarak da adlandırılmıştır. Osmanlı devrinde aynı yapıların köşk veya kasır olarak anılması bu duruma işaret etmektedir. Esasında köşk, kasır (Ar. kasr), saray ve hatta kale (iç kale) arasında hükümdar ya da beylerin meskenleri olmaları açısından fazla fark yoktur. Bu yapıların fonksiyonlarıyla ilgili özellikler bazı dönemlerde daha fazla ön plana çıkmış, bazı devir-

Kasımpaşa
Mevlevîhânesi'nin
cümle kapısı
üzerindeki
manzum kitâbe

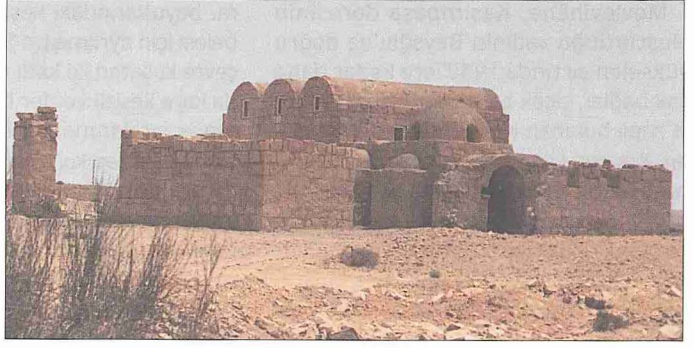
lerde ise bilhassa köşk ve kasırlar arasında mimari hususiyetler bakımından büyük farklar söz konusu olmamıştır.

Kasırlar bazı durumlarda yerleşme alanı dışında, zaman zaman da şehrin içinde hükümdar ve beylerin yaşadığı yapılar olarak algılanmaktadır. Bu sebeple Avrupa'da görülen şatolar, Orta Asya'da hükümdar ve beylerin avlulu-surlu meskenleri veya bazı kaleler, Türkiye'de özellikle hisar olarak anılan yapılar kasır kavramı içerisinde mütalaa edilebilir. Bununla birlikte Selçuklu ve bilhassa Osmanlı devrinde saraya bağlı olan veya şehrin yakınında bulunan hükümdar/padişah ve yöneticilerin kullandığı yapılar da köşk, kasır, kasrı hümayun olarak adlandırılmıştır.

Bilhassa ağaçlık alanlar içerisinde veya etrafı boş arazilerde bahçeler içinde münferit olarak inşa edilen evlere, bir saray yapısının ya da büyük bir meskenin çevre duvarı içerisinde herhangi bir avlunun bir tarafında yer alan, ana binadan ayrı olarak inşa edilmiş sanat bakımından zengin görünüşlü binalara köşk denilmektedir. Nâdiren de saray binasının bir bölümü olan odalar veya kuleler, bahçe içinde yer alan çardak, kamariye gibi bölümler köşk olarak anılmaktadır (bk. KÖŞK).

Erken dönem İslâm mimarisinde kasır olarak adlandırılan dikkate değer örnekler bulunmaktadır. Emevî ve Abbâsî devirlerinde birçok saray ve kasır yapılmıştır. Bunların bazıları mütevazı yapılar olup sözü edilmeye değer ve kalıntıları günümüze gelebilmiş olanların da sayısı pek fazla değildir. Bu yapıların bir kısmı saray olarak anılmakla birlikte aslında hepsinin birbirine yakın özellikler sergilediği gözden kaçmamaktadır. Bu türden en önemli eserler arasında Kasrû'l-hayri'l-garbî (109/727), Kasrû'l-hayri's-şarkî (110/728),

Bir çöl kasrı olan
Kusayru Amre -
Ürdün

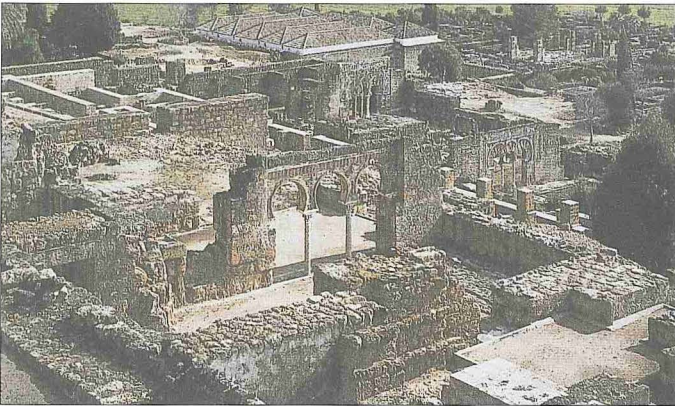
Kusayru Amre (tah. 712-715), Hırbetü'l-mefcer (740-750), Hırbetü'l-Minye, Cebeliseys, Müşettâ (126/743-44), Kasrû'l-Ühaydır, el-Cevsaku'l-Hâkânî, Belkûvârâ (854-859) ve Kasrû'l-Âşık (878-882) zikredilebilir.

Bu yapıların çoğu halifeler tarafından kendileri için yaptırılmış olmalıdır. Binaların ekserisi belirli zamanlarda kullanılan, kamuya ait işlerin görüleceği birimleri az olan eserlerdir. İçlerinde yer alan camiler ön planda olmamakla beraber bazan münferit yapılar olarak ele alınmıştır. Yapılarda ana birim genellikle bir kare veya dikdörtgen şeklindedir. Dışarıdan duvarlar, köşe kuleleri ve payanda kuleleriyle birlikte bir kale görünümündedir. İç mekânlar esas itibarıyla bir avlu etrafında yer alır. Küçük avlulu kısımlar bazan genel plan şemasında kendi içlerinde düzenlenmiş mekânlar olan "beyt"leri ihtiva eder. Ancak Müşettâ ve Ühaydır saraylarında olduğu gibi küçük birkaç bölümü bulunan değişik tipte binalar da vardır. Bütün kasır ve saraylarda hükümdar ve yöneticinin misafir, devlet adamı ve elçileri kabul ettiği taht veya kabul salonu, divan yahut eyvan olarak anılan kısımlar bulunur. İki katlı yapılarda kabul salonu üst katta yer alır (Kasrû'l-hayri'l-garbî ve Hırbetü'l-mefcer'de olduğu gibi).

Kasır ve saraylarda hamamlar da ortaya çıkarılmıştır. Fakat birçok mekânın ne için kullanıldığı günümüzde pek anlaşılmamaktadır. Bütün bu yapılar bilhassa tezyinatları bakımından ünlüdür. Abbâsîler'den sonra gerek Fâtımîler'de (el-Kasrû'l-kebîrû's-şarkî, el-Kasrû'l-kebîrû'l-garbî), gerek Eyyübîler'de ve bu arada Endülüslü Emevîleri'nde (Medînetüzzehra gibi) birtakım kasır veya sarayların yapıldığı bilinmektedir. Ayrıca erken dönem İslâm mimarisinin ortaya çıktığı topraklarda, Türk hânedanları tarafından kurulan devletlerde ve daha sonraları kasır yapımı XX. yüzyıla kadar devam etmiştir. Bu yapıların en son örneklerinden biri Suûdî veya Râşidî devirlerine denk düşen (XIX. yüzyıl) Riyad'daki Kasr Masmak'tır.

Türkler'in İslâmiyet'e girmesiyle birlikte başlayan Türk mimarisinin yeni döneminde saraylarla birlikte kasırlar da inşa edilmiştir. Ancak bu saray ve kasırların dayandığı mimari gelenek İslâmiyet'ten önceki Türk (bilhassa Uygur), Orta Asya ve eski İran mimarisidir. Bu arada Ön Asya sanatları ve mimari geleneklerinin etkileri de bulunmakla birlikte plan, mimari öğeler ve süsleme şekilleri esas itibarıyla İslâmiyet'ten önceki Türk mimarisinin gelişimi sonucunda ortaya çıkmıştır. İslâmiyet'ten sonraki Asya Türk sanatında saray mimarisini Karahanlılar'la başlatmak gerekir. Başlangıçta şehir dışındaki bir yazlık saray olan Tirmiz (Termez) Sarayı (XI-XII. yüzyıl), ortadaki dört eyvanlı avlusu ve süslemeleriyle dikkati çeken bir yapı olup bir kasır olarak da kabul edilebilir.

Doğu Afganistan'ın Büst şehri yakınında bulunan Leşker-i Bâzâr sarayları Gazneli dönemine ait en önemli yapılarıdır. Genellikle Büyük Saray (Güney Sarayı) ve Küçük Saray (Orta Saray) denilen iki binasından söz edilen saray kompleksi içinde bahçelerde yer alan dört eyvanlı plan esasına göre kurulmuş köşkların bu-

Kurtuba
yakınındaki
Medînetüzzehra
kalıntıları

lunduğundan da söz edilmektedir. Gazne'de yer alan Sultan III. Mesud'a ait dört eyvanlı avlulu saray da dikkate değer bir diğer örnektir.

Kaynaklarda Büyük Selçuklular'ın önemli şehirlerindeki saray ve köşklerine dair bilgiler bulunmaktadır. Bunların çoğunun Selçuklu hükümdarlarına, bazılarının da emirlere ait olduğu anlaşılmaktadır. Hemedan'daki Köşk-i Bağ ve Hemedan Köşkü, Köşk-i Mes'ûdî, Mâmur Köşkü, Eski ve Yeni Köşk en meşhur olanlarıdır. Öte yandan Nişâbur ve İsfahan gibi şehirlerde zengin Selçuklu saray ve köşklerinden de bahsedilmektedir. Merv'de, hakkında arkeolojik çalışmalar neticesinde bilgi edinilebilen ve saray (belki köşk) olarak nitelendirilen, dört eyvanlı avlu etrafında düzenlenmiş mekânlardan oluşan bir yapı vardır. Bununla birlikte eski Merv'de Sultankale çevresinde yer alan birtakım kalıntılar da genellikle mesken veya köşk olarak anılmaktadır.

Türk mimarisinin Asya kesiminde Selçuklular'dan sonra bilhassa Timurlu dönemi saray ve köşkleri bakımından ünlüdür. Özellikle Şehrisabz'deki Aksaray ve Semerkant'taki geniş bahçeler içerisinde yer alan köşkler çok tanınmıştır. Bu yapılardan, Türk hükümdarı Bâbü'r ve Timur'a elçi olarak giden Clavijo'nun eserlerinde yazdıkları dolayısıyla haberdar olunmaktadır. Etrafı duvarlarla çevrili fiskiyeli havuzların yer aldığı bahçelerde dört ana yöne işaret eder şekilde yerleştirilmiş muhteşem köşklere en ünlüsü Çihilsütun olarak adlandırılan ve Bağimeydan'da bulunan köşktür. Dört taşkapısı olan, taş sütunlu iki katlı bir cepheye sahip, köşelerinde kulelerin yer aldığı kare şeklindeki bu yapı muhteşem bir eserdir.

Hindistan ve Afganistan'daki Bâbürlü Türk hânedanı döneminde birçok şehirde, özellikle Fetihpûr Sikri, Agra, Ecmîr ve Delhi'de saraylar ve onların bünyesi içinde köşkler vardır. Ecmîr'deki Ekber'in sarayı (1570-1572), Fetihpûr Sikri Sarayı (tah. 1570-1580), Cihangirî Mahal Sarayı (tah. 1570) en ünlü örneklerdir. Ayrıca Delhi'de Kırmızı Hisar (1638-1647) olarak adlandırılan ve bir çeşit kasır sayılabilecek olan yapı da zikredilebilir.

Anadolu Türk mimarisinin erken devrinde sözü edilebilecek ilk köşkler ve saraylar arasında Kayseri yakınındaki Erkiyet Hızır İlyas Köşkü (1241) ve Diyarbakır iç kalesinde meydana çıkarılan Artuklu Sarayı kesme taştan yapılmış örneklerdir. Konya iç kalesindeki yanlış olarak Alâeddin

din Köşkü olarak adlandırılan, gerçekte II. Kılıcarşan tarafından inşa ettirilen köşk ise Uygur köşklerini akla getirmektedir. Bu köşkten pek az bir kalıntı günümüze kadar gelebilmiştir. Eski gravür ve fotoğraflarından anlaşıldığına göre tuğla kon-sollar üzerine oturtulmuş köşk kare planlı bir mekândan ibaretti. Yapıda yer alan ve şimdi müzede bulunan figürlü alçı ve çini süsleme parçaları dikkat çekmektedir. Selçuklu döneminin diğer önemli köşkları arasında Haydar Bey Köşkü, kasra dönüştürülmüş Aspendos Roma Tiyatrosu sahnesi binası ile Alanya yakınlarındaki Alara Kasrı (Hamamlı Kasır) zikredilebilir. Kayseri yakınlarındaki Alâeddin Keykubad tarafından inşa ettirilen ve bir yazlık saray olduğu belirtilen Keykubâdiye Sarayı (1224-1226) esas itibarıyla üç köşkten meydana gelmektedir. Bu arada köşk veya kasır olarak anılmamakla birlikte benzeri bazı özellikleri vurgulaması bakımından Beyşehir gölü kıyısındaki Kubâdâbâd Sarayı'nı da (1236) anmak gerekir.

Osmanlı döneminde köşk ve kasır tabirleri, imparatorluğun varlığını sürdürdüğü uzun dönem içerisinde zaman zaman anlam değişikliğine uğramıştır. Bu devirde genel olarak köşk yüksek tabakadan birinin bahçesinde yer alan yapıdır.

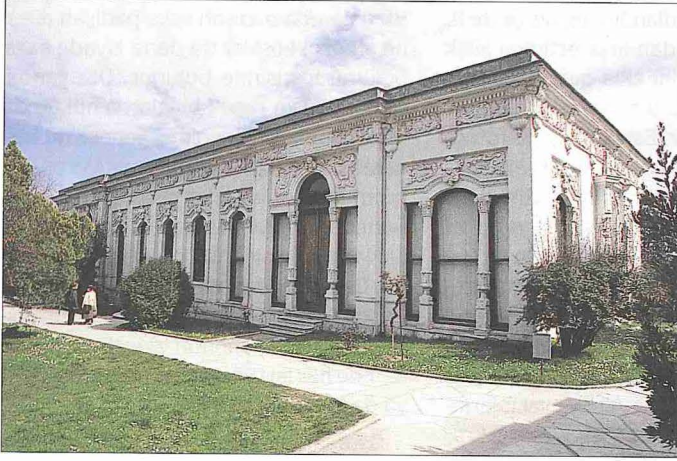
Aspendos Köşkü – Antalya

Bu anlamda padişah veya padişah ailesine ait olan köşkler de daha ziyade saray bölümü içerisinde bulunur. Öte yandan çeşitli dinî ve resmî binalarda hükümdarın dinlenmesine ayrılmış yerlere de köşk deniliyordu (bk. KASIR-I HÜMÂYUN). Bir kısım köşkler ise spor meydanlarının kenarında yapılıyordu. Ayrıca yalı veya konakların bahçelerinde de köşkler bulunurdu. Osmanlı devrinde kasır kelimesi daha ziyade köşkten büyük yapılar için kullanılmıştır. Ancak dönemin yazarlarının eserlerinde her iki türe de zaman zaman köşk ya da kasır denilmiştir.

Osman Gazi zamanında yaptırılan Bursa Sarayı'nın ayrıntıları hakkında fazla bilgi yoktur. Ancak bu yapı, Topkapı Sarayı'nda olduğu gibi muhtelif devirlerde eklenen binalarla büyütüldüğüne göre burada köşkerin de bulunacağı düşünülebilir. Osmanlı döneminin en önemli mimari eserlerinden biri olan Edirne Sarayı'nda çeşitli köşk ve kasırlar bulunmaktadır. Bilhassa İftâriye Köşkü (1663), Kum Kasrı (1667), Bülbül Köşkü (1671), Aynalı Köşk (XVII. yüzyılın ikinci yarısı), Cihannümâ Kasrı (1451) bunların en meşhurlarıdır. Cihannümâ Kasrı'ndan yalnız burç kısmının bazı bölümleri günümüze ulaşmıştır. Kum Kasrı ise sarayın ikinci avlusuna bakan ve yine ilk şekli Fâti'h Sultan Mehmed devrine ait olan önemli bir yapı olup IV. Mehmed zamanında ihya edilmiştir. Eser yerden yükseltilmiş bir zemin üzerinde, üstü tek çatı ile örtülmüş dört oda, iki divanhâne ve bir hamamdan meydana gelmiştir. Bir kaide üzerinde yer alan Bülbül Köşkü de iki taraftan çıkılan revaklara sahip ve içeride biri büyük olmak üzere iki odası bulunan bir yapıydı. Aynalı Köşk de esas itibarıyla biri divanhâne olan iki odadan ibarettir.

Osmanlı saraylarının en meşhuru olan ve Fâti'h Sultan Mehmed tarafından kurulup yüzyıllar boyunca ilâvelerle genişletilen Topkapı Sarayı içerisinde de çeşitli köşk ve kasırlar vardır. Sarayın ilk önemli yapısı 1472 tarihli Çinili Köşk'tür. Plan şeması açısından Asya Türk mimarisinin etkilerinin sezildiği binada, ortadaki büyük salona açılan dört eyvan ve köşelerde de birer kubbeli oda mevcuttur. Topkapı Sarayı'nın diğer köşkları arasında, XVII. yüzyılda Revan ve Bağdat seferlerinin hatırasına inşa edilen Revan ve Bağdat köşkları yer almaktadır. 1635 tarihli Revan Köşkü bir kaide teşkil eden duvar üzerine oturtulmuş, sekiz köşeli ve üç eyvanlı bir yapıdır. Dördüncü avluda yer alan Bağdat

Topkapı Sarayı
içerisinde
yer alan
Mecidiye Kasrı

Köşk (1639), son önemli kubbeli köşk olup etrafında mermer sütunlu bir reva-kın dolandığı, dört çıkıntısı olan bir sekizgen şeklindedir. Topkapı Sarayı'ndaki diğer köşkler arasında III. Murad Köşkü (1578), İncili Köşk (1591), Yalı Köşkü (sur dışında, 1592), İftariye Köşkü (köşk denil-mekteyse de sadece açık bir kameryeden ibaretti; 1640) ve Sepetçiler Kasrı'nın (dış bahçede, bugün deniz kenarında, 1643) adları sayılabilir. Bu arada sarayda son devir mimari ve süsleme üslûplarını yan-sıtan bir örnek olarak Sultan Abdülme-cid zamanında inşa edilen Mecidiye Kasrı da zikredilebilir. Osmanlı döneminin di-ğere önemli sarayları olan Dolmabahçe Sa-rayı, Yıldız Sarayı ve Çırağan Sarayı'nda da çeşitli köşk-kasırlar yer alır.

Öte yandan İstanbul, Edirne, Bursa başta olmak üzere Osmanlı topraklarının çeşitli yerlerinde münferit olarak inşa edilmiş köşk ve kasırlar da mevcuttu. Bunlar arasında, ilk yapısı I. Ahmed devri-ne ait olan Aynalıkavak Sarayı (en önem-li mekânları arz odası ve divanhânedir), İhlamur Kasrı (ilk şekli bağ evi olan yapı Abdülmecid döneminde eskisinin yerine yapılan av köşkü, dinlenme yeri ve biniş kasrı olarak kullanılan Merâsim Köşkü ve Maiyet Köşkü'nden ibarettir; 1849-1855), Küçüksu Kasrı (Sultan Abdülmecid tara-fından 1856-1857 yıllarında yaptırılmıştır), Şâle Köşkü (iki ayrı birimden meydana ge-len XIX. yüzyıl sivil mimarlığının önemli örneklerindendir), Maslak kasırları (Kasrı Hümayun, Mâbeyn-i Hümayun ve limon-luğu, Çadır Köşkü ve Paşalar dairesinden ibaret olup ilk yapılaşma II. Mahmud za-manında başlamıştır) kayda değer eserlerdir. Osmanlı köşk ve kasırları arasın-da, bazı mesire yerlerinde padişahın gü-nü birliğine gidip halkın eğlencelerini sey-rettiği kasırlar da vardır ki içlerinde uzun

süre ikamet edilmeyen bu kasırlara biniş kasrı denilmektedir. Meselâ Göksu Kasrı bir biniş kasrıdır.

Bu yapılardan başka devlet adamları-na veya halktan önemli kişilere ait pek çok köşk ve kasırdan söz edilebilir. Siyavuş Paşa Köşkü (XVI. yüzyıl), Dâvud Paşa Sa-rayı köşkları (1596 ve XVIII. yüzyıl), Tersa-ne Sarayı'nda Has Oda Kasrı (XVII. yüzyıl), Edirne Köprülû Mehmed Paşa Konağı'n-da yazlık köşk, Edirne Dolaplıbahçe Köşkü (1661), Edirne Ahmed Paşa Kasrı (1667), Edirne Demirtaş Kasrı, Fenerbahçe'de Fener Köşkü, Üsküdar Afganiler Tekkesi Köşkü, Beşiktaş Sarayı Çinili Köşk (1679-1680), Kurşunlumahzen Köşkü (1716), Büyük Bend Kasrı (1717), Florya Köşkü, Kasrı Nişâd (1723), Bebek Kasrı (1725-1726), İstinye Bahçe Köşkü, Neşetâbâd Selâmlık Köşkü, Şevkiye Köşkü (XVIII. yüz-yılın sonu), Bebek Nispetiye Kasrı, Kâğıt-hane Çadır Köşkü (1809-1815), Heybeliada Hünkâr Köşkü, Alemdağ Köşkü, Levent Köşkü, Kalender Köşkü, Fikirtepe Kurba-ğalidere köşkları, Hünkâr İskeleyi Kasrı ve

Beylerbeyi Sarayı gibi çeşitli köşk ve ka-sırlar önemli örneklerdir. Ancak bunlar-dan bazıları günümüzde mevcut değildir.

BİBLİYOGRAFYA :

F. Sarre, *Konya Köşkü* (trc. Şahabeddin Uz-luk), Ankara 1967; Sedat Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar*, İstanbul 1969-71, I-II; Ayverdi, *Os-manlı Mi'mârîsi III*, s. 234-267; a.e. IV, s. 678-755; Mustafa Cezar, *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*, İstanbul 1977, s. 220-229; J. D. Hoag, *Islamic Architecture*, New York 1977, s. 27-42, 46-48, 50-52, 81-83, 90-92, 132-134, 177-178, 188-191, 242, 260-261, 366-374, 386-388; Çelik Gülersoy, *Yıldız Parkı ve Malta Köşkü*, İstanbul 1979; a.mlf., *Yıldız ve Emir-gan Parkları ve Köşkları*, İstanbul 1980; a.mlf., *Küçüksu, Çayır, Çeşme, Kasır*, İstanbul 1985; a.mlf., *Dolmabahçe Sarayı*, İstanbul 1987; Su-ut Kemal Yetkin, *İslâm Ülkelerinde Sanat*, İs-tanbul 1984, s. 106-108, 112-118; Oktay Asla-napa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1984, s. 42, 47-52, 89; a.mlf., "Kayseri'de Keykubadiye Köşkları Kazısı (1964)", *Türk Arkeoloji Dergisi*, XIII/1, Ankara 1965, s. 19-40; Emel Esin, "Ordu (Türk Saray Mimarîsinin Onbeşinci Asırın Önceki Devri)", *TBMM Milli Saraylar Sempozyumu: Bildiriler*, İstanbul 1985, s. 21-25; Kazım Bay-kal, "Bursa'da Saray ve Köşk", a.e., s. 29; O. Grabar, *İslam Sanatının Oluşumu* (trc. Nuran Yavuz), İstanbul 1988, s. 109, 112-118, 123-124; Metin Sözen, *Devletin Evi Saray*, İstanbul 1990, s. 19, 21-23, 26, 30, 34, 60, 66, 68, 99-100, 158-162, 172, 193, 201-203, 214, 224-229, 240-241; *Architecture of the Islamic World* (ed. G. Michell), London 1991, s. 210, 234-237, 243, 247, 249-251; İbrahim Hakkı Konyalı, "Çi-nili Köşk-Sırça Saray", *TTOK Belleteni*, sy. 148 (1954), s. 8-14; Erdoğan Sevgin, "Yıldız Parkı ve Şâle Köşkü", *Hayat Tarih Mecmuası*, sy. 6, İstanbul 1966, s. 52-61; Mahmut Akok, "Konya'da Alâiddin Köşkü, Selçuk Saray ve Köşkları", *TET.D*, sy. 11 (1969), s. 47-73; Reşat Ekrem Koçu, "Aynalıkavak Sarayı", *Türkiye-miz*, sy. 5, İstanbul 1971, s. 20-26; a.mlf., "Aya-zağa Kasrı", a.e., sy. 9 (1973), s. 39-44; Paka-lın, II, 206, 304; T. W. Haig, "Kasr", *İA*, VI, 392; Vedat Günyol, "Köşk", a.e., VI, 923; G. Good-win, "Köshk", *El²* (Ing.), V, 274; SA, II, 971-974, 1140.

YAŞAR ÇORUHLU

Maslak
kasırlarından
Çadır Köşkü -
İstanbul